

Стьопіна Г.В.,
учитель української мови та літератури
комунального закладу
“Навчально-виховне об’єднання
природничо-економіко-правовий ліцей –
спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 8 –
позашкільний центр Кіровоградської
міської ради Кіровоградської області”

КОНСПЕКТ УРОКУ

в 11 класі

**«Ю.Яновський. «Подвійне коло». Ідея протиставлення загальнолюдських
вартостей класовим. Проблема розпаду роду, родини як трагедія народу»**

Мета: ознайомити учнів із жанровою своєрідністю твору, простежити на прикладі твору руйнівну силу колективного підсвідомого некритичного сприйняття чужих ідей, вчити аналізувати позиції і погляди героїв; розвивати вміння робити аналіз новелістичного роману; сприяти удосконаленню усного зв’язного мовлення; виховувати повагу до роду, батьківського заповіту.

Обладнання: проектор, мультимедійна дошка, портрет письменника, картини революційного періоду (на слайдах), тексти твору.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу з використанням інформаційних комп’ютерних технологій.

ХІД УРОКУ

На мультимедійному екрані портрет письменника, тема уроку.

Я вклав у цей твір всі свої сили

Ю. Яновський

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Вступне слово вчителя

Рік за роком поволі спливає,

Кожен з них історію складає...

Цими рядками я хочу розпочати сьогоднішній урок – урок літературно-історичної правди.

Спиніться, затамуйте подих. Чуєте, як дихає історія. Варто лише підняти завісу, і нам відкриється...

Ні! не бунт і повстання, не революції, а Людина.

Ми повинні бачити в історії – Людину.

Багатостраждальна історія в українського народу. Як же міг він вижити, які духовні сили живили його?

Демонстрація кадрів історичних подій 1919 року (відеоматеріали).

Промова вчителя

Південь України, Єлисаветград (нині Кіровоград) був ареною особливо жорстоких боїв, які вели між собою різні політичні сили: білі, червоні, напади Махна, банда Марусі, загони Григор'єва. Такими запам'ятав ті буремні роки юнак - майбутній письменник Юрій Яновський. Озвірілі люди, які полишали після себе кров, ненависть, голосіння. Пекучою раною лягли вони на душу хлопця, щоб пізніше стати безсмертними рядками роману «Вершники».

III. ОГолошення теми й мети уроку

Запис теми в зошиті

Тож тема нашого уроку: «Ю.Яновський «Подвійне коло». Ідея протиставлення загальнолюдських вартостей класовим. Проблема розпаду роду, родини як трагедія народу».

На прикладі твору ми повинні простежити руйнівну силу несвідомого сприйняття чужих ідей, навчитися аналізувати позиції і погляди героїв. Щоб робота була плідною і послідовною відновимо раніше отримані знання.

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ (*Завдання висвітлюються на екрані мультимедійної дошки*).

1. «Хвилинка міцних знань»:

Запитання. Назвіть події з життя Яновського, що відповідають цим датам:

1902 – (*народився в Єлисаветграді*)

Освіта – (*сільська школа; реальне училище; Київський політехнічний інститут*)

1919 – (*інспектор повітових організацій*)

1925 – 1927 – (*головний редактор Одеської кіностудії*)

1943 – (*редактор журналу в Уфі*)

Участь у літературних угрупованнях, організаціях – (*«Комун культ», «Жовтень», «ВАПЛІТЕ»*).

2. Бліц опитування

Продовжити речення:

1. Органічна риса характеру письменника, бачення дійсності (романтизм)
2. Починає свій творчий шлях як (поет)
3. Літературні жанри, в яких проявив себе Яновський це (вірші, фейлетони, оповідання, романи, кіносценарії, п'єси)
4. Світогляд письменника в дитинстві формувався під впливом (картин сільського життя, подій громадянської війни, ідей революційного оновлення світу)
5. Сфери діяльності (інспектор, редактор, письменник)
6. Його кредо – новаторство.
7. Дві основні домінуючі теми у творчості митця (море і громадянська війна)
8. Доведіть попередню думку (1. У дитинстві Юрко часто хворів. Одну з трьох перенесених операцій робили хлопцю в Одесі. І коли він вийшов із лікарні, побачив море, яке його зачарувало. Перша поезія «Море». 2. Див. початок уроку).

V. СПРИЙНЯТТЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Відновлення візитної картки твору

(Робота біля дошки)

- Рік написання – 1935
- Жанр – роман у новелах

- Тема – (події громадянської війни)
- Ознаки новели (*напружена дія, гострий конфлікт, лаконізм, незвичайність події, що стала поворотною в долі героїв*).

2. Перевірка знання тексту. (прийом «Смужки»)

Розташуйте смужки з цитатами відповідно до сюжету новели.

1. Загони зіткнулися на рівному степу під Компаніївкою. Був серпень 1919 року.
2. Андрій розстебнув на грудях френч і підніс високо вгору поранену руку.
3. А над берегом моря походжає старий Половець,.. і йому згадується син Андрій.
4. Оверко Половець сидів під колесом тачанки просто на землі, голова в нього була розкряна.
5. Сашку скулився на тачанці коло кулемета. Йому мріялося, що рука старої Половчихи смиче за чуба.
6. І похорон відбувся. Добрячий дощ пронизував землю.
7. Панас Половець стояв перед братом Іваном та його комісаром Гертом.
8. «Проклинаю тебе, - закричав Панас в агонії,- проклинаю мою останньою хвилиною.
9. На степу під Компаніївкою одного дня серпня 1919 року стояла спека.

3. Проблемно-ситуативне завдання

Завдання на екрані

Кожен художній твір побудований на певному конфлікті. Конфлікти поділяють на дві групи:

Групи конфліктів:

1. Соціальні:
  - Національно – державні
  - Класові
  - Моральні
2. Загальнолюдські:
  - Боротьба добра і зла
  - Протистояння любові та ненависті
  - Проблема вибору тощо

– Спробуйте визначити, до якого конфлікту належать події, що розгортаються в новелі. Аргументуйте свою відповідь.

Саме це завдання – який конфлікт покладено в основу твору і в чому полягає трагізм долі родини Половців – ми і спробуємо розв'язати.

VI. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Виклад матеріалу вчителем

Запитання за змістом:

- Які почуття виникли у вас під час читання твору?

– Який історичний період відображено в романі?

2. Повідомлення учнів про історичні події в Україні в 1919 році
(Українська революція 1917-1921 років (рідше Визвольні змагання 1917—1921 років) — черга подій, метою яких було політичне самовизначення українського народу у формі поновлення та захисту державності. Після кількох років тяжкої боротьби на декількох фронтах одноразово незалежна Україна зазнала поразки й у кінцевому рахунку українські землі залишилися поділеними між СРСР, Польщею, Румунією та Чехословаччиною).

3. Бесіда

- Який шлях пройшла родина Половців?

(Родина Половців була по-своєму щаслива. Старий батько, людина мужня й мудра, вчив своїх синів широко поважати родинні традиції, бо «тому роду не буде переводу, в котрому браття милують згоду». Революція, прогрімівши над нашою землею у жовтні 1917-го, розвела людей в різні боки, поділила на табори, що ворогують між собою. Доля братів Половців у цей важкий, трагічний період історії склалася відповідно до їхніх поглядів, і це призвело до розриву родинного кола. У поєдинках брати, відчуваючи один до одного люту ненависть, розбурхану різними політичними силами, вбивають один одного. Живими лишаються тільки Іван та малий Сашко).

Сьогодні ми продовжимо заглиблення у зміст роману з метою подальшого дослідження проблем, порушених у «Вершниках». Вони стосуються не тільки літератури, а й історії політичної думки на Україні. Уміння аналізувати їх - дуже важливе, бо письменниками - літераторами будуть із вас не всі, а ось громадянином буде кожен.

4. Заглиблення у зміст твору новели «Подвійне коло».

Аналіз образів родини Половців. Робота у парах:

- образ Андрія
- образ Оверка
- образ Панаса та Сашка
- образ Івана.

Образ Андрія - денікінця

«Андрій вдався у дядька Сидора, таке ж ледащо й не знати що.»

Над морем уставав силует підпрапорщика російської армії, поверхстрокового вояки за веру, царя і отечество...

Загоном добровольчої армії генерала Антона Денікіна командував Половець Андрій.

Високий Андрій став іще вищий. Був високий і широкоплечий, з хижим дзьобом й сірими очима.

Останні слова Андрія: «Роде, мій роде, прости мені, роде, що я не милую згоди. Рід переведеться, держава стоятиме. Навіки амінь».

Андрій Оверкові: «Проклинаю тебе моїм руським серцем, ім'ям великої Росії – матінки, од Варшави до Японії, од Білого моря до Чорного, проклинаю ім'ям брата і згодою роду»

Образ Оверка – петлюрівця

Купу кінного козацтва головного отамана Симона Петлюри вів Половець Андрій.

«А Оверко – той артист і грав з греками у «Просвіті» та читав книжки, написані по-нашому. На дядькові гроші в семінарії вчився, рибалка з нього був ніякий, а й його жалко, не чути за нього давно...»

Андрій Оверкові: «Мазепо, проклятий!».

Оверко бавився шликом, мов дівчина чорною косою. Був високий й широкоплечий, з хижим дзьобом й сірими очима.

Андрій Оверкові: «Петлюрівське стерво, мать Росію продаєш галичанам! Ми їх у Карпатах били до смерті, ми не хочемо австрійського ярма».

Оверко Андрієві: «Рід наш великий, голови не щитані, крім нас двох, іще троє рід носять. Рід – це основа, а найперше – держава, а коли ти на державу важиш, тоді рід хай плаче, тоді брат брата зарубає, он як».

(Поранений у бою з загоном Панаса) він ще вмирав, крізь рану (розкраяна) не пролазило його могутнє життя.

Оверко Панасу і Сашку: «Махновський душогубе, неньку Україна кривавими сльозами плаче, а ти гайдамачиш по степах із ножем за халявою».

Душогубе махновський, злодюго каторжний.

Образ Панаса - махновця

«Панас привозив матері контрабандні хустки й серги, шовк і коньяк, Половчиха складала все до скрині та боялася за Панаса. Вона його важко народжувала, і він їй став дорожчий, виходила вночі до моря, їй все здавалося, що чує плесків весел і треба рятувати від погоні»

Старому Половцю згадалися контрабандистські справи сина Панаса.

З-за ліска вискочили вершники з **чорним прапором**.

Я вільний моряк батька Махна.

Панас труснув **волоссям, що спадало аж на плечі**.

Панас (після слів Оверка «Махновський душогубе») стояв кремезний, мов дуб, реготав.

Іменем батька Нестора Махна призначаю тобі суд і слідство (анархія). За вбивство рідного брата Андрія – утопити в морі, за підтримку української держави та території матері порядку анархії – одрубати голову.

(Оверкові) Рід наш рибальський, на морі бувальський, рід у державу востає, в закон та обмеження, а ми анархію несемо на плечах, нащо нам рід,

коли не треба держави, не треба родини, а вільне співжиття?

І похорон відбувся. Дощ напинав свої вітрила, над степом зрідка пробігав вітер, добрячий дощ пронизував землю. По обличчю Половця бігли дощові краплі, збоку здавалося, що він слізно плаче коло готової могили, у всього загону текли дощові сльози, це була страшна річ, щоб отак плакав гірко цілий військовий загін, а дощ не вгавав.

(Зустріч Панаса з Іваном). Панас заплакав од безсилою люті. Панас стояв перед братом Іваном та його комісаром Гертом, усі кулі поминали Панаса, він стояв геть увесь заболочений, розхристаний, без шапки, довге волосся спадало на шию, високий і дебелий, стояв перед сухорлявим Іваном.

(Панас Іванові) Проклятий байстрюче, підземно гнидо, вугляна душе! Наймит Леніна й комуни, кому ти служиш, комісарська твоя морда?!

Панас не чекав собі милості. У нього промайну в голові дитинство й дитячі роки на шаланді, і нічні влови, і запах матеріної одежі, неосяжний простір моря. ...Панас в агонії вихопив з – під френча маленький браунінг і пустив собі в рот кулю, трохи постояв нерухомо, став гойдатися й розхитуватися, скрутився, як сухий лист, гримнув об землю, і розлетілася з – під нього мокра земля.

Образ Сашка (був з махновцями)

На коні чорний від пороху під'їхав чотирнадцятирічний Сашко Половець (Коли побачив брата Оверка). Сашко зблід, зіскочив з коня, підійшов до брата, взяв його рукою за підборіддя і підвів йому голову. «Оверко, - горе моє,» - сказав він голосом старої Половчихи. ...

(Сашко підійшов до Панаса). сів коло нього на землю, обличчя в нього було біле й увесь час смикалось.

Образ Івана - більшовик

Сухорлявий Іван.

«Тільки Іван працює на заводі і робить революцію...»

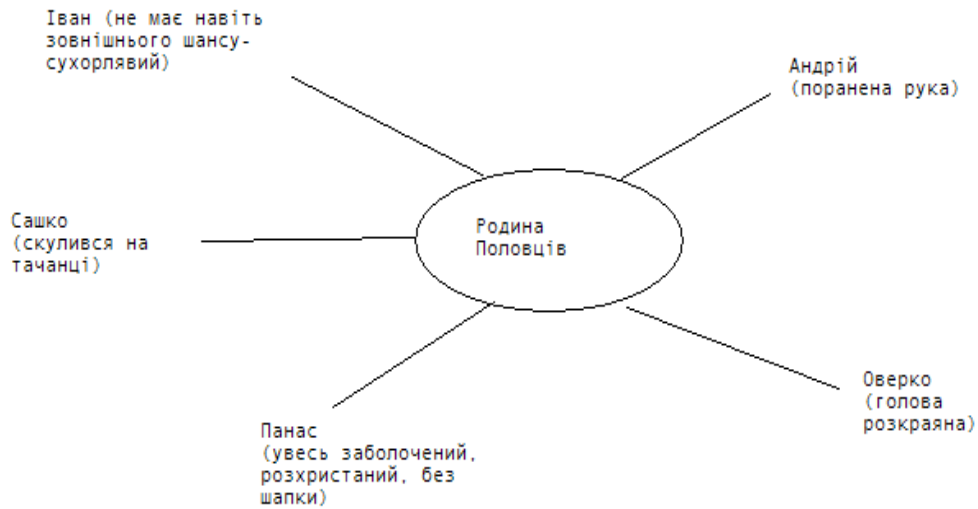
Розгорнувся здалеку **червоний прапор кінного загону інтернаціонального полку** на чолі з Іваном Половцем.

(Іван Панасу). От і скінчилась ваша служба в зрадника й бандита батька Махна. **І з вами говорить брат вашого Половця, а обоє ми з ним рибалки, батьки наші й увесь рід. Слова мої прості й некрасиві, та ви зрозумієте мене й так, бо скрізь по степах судяться зараз дві правди: правда багатих і правда бідних.**

(Коли Сашко після самогубства Панаса, закричав) : Стріляй і мене, стріляй, байстрюче. «Бісової душі вилупок»,- промимрив Іван та взяв Сашка за чуба, що виглядав з – під шапки по махновському звичаю, став скубти, як траву.

Проблемне завдання «Хто є героєм часу?»

(Приєм «Розкриття через деталь»)

Висновок: Героїв немає, тому що ідея вища за родину.

Проблемно-пізнавальне питання (Додаткове завдання)

В теорії літератури є таке поняття як лейтмотив. У шкільній програмі воно не вивчається, але я хочу вас ознайомити з ним.

Лейтмотив (нім. *Leitmotiv* — букв.: чільний, провідний мотив) — конкретний образ, головна тема чи ідея, визначальна інтонація, що пронизує твір або творчість митця, ненастанно згадувана художня деталь, ключова для розкриття задуму митця.

– Спробуйте визначити, що є лейтмотивом у новелі Ю.Яновського.

(Слова батька «Тому роду нема переводу, в котрому браття милують згоду»).

Проблемне питання (Додаткове завдання)

– Чому новелу названо «Подвійне коло»?

(Коло класових і родинних інтересів)

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Запитання до учнів.

- На яких життєвих принципах трималася основа родини?
- Чи можна застосовувати цей вислів до сьогодення?

(Проблема «роду, в якому браття милують згоду» є дуже актуальною і сьогодні. Адже зараз народи, що вважалися братніми не хочуть розуміти один

одного.)

VIII. ПІДСУМОК УРОКУ

Слово вчителя

«О, дев'ятнадцятий рік месників і платіїв, достойний рік розрахунків і записів у бухгалтерську книгу Революції, далекий рік живих жандармських генералів... Рік незнайдених образів і трагедійних метафор, рік любові й смерті, трепету повсталих сердець, простоти жертв, солодкості ран і висоти класових почувань, о милий піднесений рік!»

Таку печать високої патетики і піднесеної емоційності має роман у новелах «Вершники».

- Якою вона ж вона була насправді, ця громадянська війна, фронти котрої проходили не лише по територіях, а й по долях людських?

(В ім'я «революційних ідеалів» під час цієї війни від воєнних дій, терору, голоду, епідемії загинуло 8 мільйонів чоловік, були зруйновані промисловість, сільське господарство, транспорт, а суспільство на довгі десятиліття втратило загальнолюдські моральні та світові орієнтири?..)

IX. РЕФЛЕКСІЯ

Перевірка вивченого матеріалу (робота над тестами)

1. Слова “ Рід наш великий, голови не щитані...

Рід – це основа, а найперше – держава ” належать:

- А Мусію Половцю;
- Б Андрію Половцю;
- В Оверку Половцю;
- Г Панасу Половцю;
- Д Івану Половцю;

2. Встановіть відповідність

1. «Я вільний моряк батька Махна»
  2. Очолює кінний загін інтернаціонального полку.
  3. Командував загоном добровольчої армії генерала Антона Денікіна
  4. «...вів купу кінного козацтва головного отамана Петлюри»
- А. Андрій
  - Б. Оверко
  - В. Панас
  - Г. Сашко
  - Д. Іван

Відповідь: 1- В, 2-Д, 3-А, 4- Б

3. Головна ідея новели полягає в настанові

- А поганого чоловіка в побратими не бери;
- Б не май вірного, не будеш мати зрадного;
- В чого сам собі не зичиш, того й іншому не жадай;
- Г тому роду не буде переводу, в якому браття милують згоду;
- Д не знаючи броду, не лізь у воду.

X. Аргументація та виставлення оцінок за роботу на уроці.

XI. Домашнє завдання:

Достатній рівень:

Скласти 12 тестових питань за творчістю Ю.Яновського.

Високий рівень:

Написати твір «Трагедія роду Половців - трагедія України»

Використана література

1. Плачинда С.П. Юрій Яновський: Біографічний роман / С.П.Плачинда. – К. : Молодь, 1986. – 256 с.
2. Семенюк І.Я. Феномен Юрія Яновського / Семенюк І.Я. – К., 1998.
3. Смолич Ю.К. Твори : [у 8 т.]. – Т. 7 / Смолич Ю.К. – К. : Дніпро, 1986. – 702 с.
4. Яновський Ю. Твори : [у 5 т.] / Яновський Ю. – К., 1982—1983.